

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

**TURİSTİK DOĞU EKSPRESİ TURLARI KAPSAMINDA KARS ÂŞIKLIK GELENEĞİ
UNSURLARININ KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

ⁱ Deniz GÜÇLÜ

ⁱⁱ Fatih KIRAN

ÖZET

Kültür endüstrisi, ilk defa Theodor Adorno ve Max Horkheimer tarafından yazılan “Aydınlanmanın Diyalektiği” adlı eserde, negatif anlamlar yüklenmek suretiyle ele alınır. Onlara göre kültür endüstrisi, son derece karamsar, tüketicisini aldatan bir çerçeve içinde değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Her ne kadar bu kavram, olumsuz olarak değerlendirilse de zamanla değişen ve dönüşen dünyada bu algıda da değişimler ortaya çıkmıştır. Günümüzde Kültür Endüstrisi, Kültür Ekonomisi ve Yaratıcı Ekonomi olarak da adlandırılmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda yerel ve otantik olan somut ve somut olmayan kültür unsurları turizmin ayrılmaz parçalarından biri haline gelmiş durumdadır. Çalışmamızda Âşıklık geleneğinin kültür endüstrisi/kültür ekonomisinin bir parçası olarak Doğu Ekspresi Turları kapsamında gündeme gelmesi değerlendirilecektir. Bu kapsamda turizm işletmecileri, geleneği icra eden âşıklar ve bu turlara katılan turistlerle yapılan görüşmeler bağlamında Âşıklık geleneğinin kültür ekonomisine katkıları ve bunların sonuçları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Endüstrisi, Kültür Ekonomisi, Kültür turizmi, Âşıklık Geleneği, Doğu Ekspresi,

ABSTRACT

The culture industry is discussed for the first time by attributing negative meanings in the work “Dialektik der Aufklärung: Philosophische Fragmente” written by Theodor Adorno and Max Horkheimer. According to them, the culture industry is a phenomenon that should be evaluated within a very pessimistic framework that deceives its consumers. Although this concept is evaluated negatively, changes have emerged in this perception in the changing and transforming world over time. Today, the Culture Industry is also called the Cultural Economy and the Creative Economy. Local and authentic tangible and intangible cultural elements have become one of the inseparable parts of tourism in our country as well as all over the world in recent years. In this study, It will be evaluated that the tradition of Minstrelsy, which has continued its development in Azerbaijan and Anatolia after the 19th century, has come to the fore within the scope of Eastern Express Tours as a part of the culture industry/cultural economy. In this context, the contributions of the minstrelsy tradition to the cultural economy and their results will be revealed in the context of the interviews with the tourism operators, the minstrels performing the tradition and the tourists participating in these tours

Keywords: Culture Industry, Cultural Economy, Cultural tourism, Minstrel Tradition, Orient Express

Journal of Gastronomy and
Travel Research

GASTROIA

Received 27.12.2023

Accepted 31.12.2023

ⁱ deniz.beyaz@kocaeli.edu.tr

ⁱⁱ fkiran@kocaeli.edu.tr

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Aşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

GİRİŞ

Çalışmamıza konu olan ve Ankara-Kars arasında işleyen Turistik Doğu Ekspresi, yolcularına yöresel yiyecekleri tatma ve aynı zamanda bölgenin tarihi ve kültürel değerleri görme fırsatı sunmaktadır. Trenin rotası üzerindeki doğal güzellikler nedeniyle, turistler, gezginler ve fotoğraf sanatçıları bu turlara yoğun ilgi göstermektedir. Ankara'dan hareket eden tren sırasıyla Kırıkkale, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum ve Kars illerinden geçtikten sonra sönüş yine aynı güzergâh üzerinden yapılmaktadır. Başlangıçta İstanbul-Haydarpaşa-Kars arasında gerçekleştirilen sefer, Ankara-İstanbul YHT (Yüksek Hızlı Tren) projesinin inşası sebebiyle Ankara-İstanbul arası hattın çıkartılarak başlangıç noktası Ankara olarak değiştirilmiştir. Doğu Ekspresi'nin tamamı yataklı vagonlardan oluşmaktadır ve tren Ankara-Kars-Ankara arasındaki yolculuğunu yaklaşık otuz iki saatte tamamlamaktadır. Turistik Doğu Ekspresi içerisinde yer alan yemekli vagon, dörder kişilik masalardan oluşmakta ve yemekli vagona kahvaltı, ızgara çeşitleri, et yemekleri, çorba, pilav ve makarna verilmektedir.

Turistik Doğu Ekspresi, Ankara-Kars-Ankara arasında her gün işlemekte; iki hizmet, bir yemekli ve altı yataklı olmak üzere toplam dokuz vagona oluşmaktadır. Tren yüz yirmi kişi kapasitelidir. Bunların tamamı çekince yatak olan iki koltuklu vagonlardan oluşur. Kuşetli vagonlarda on kompartıman bulunmakta, her kompartımanda dört kişi yolculuk yapabilmektedir. Çarşaf, pike ve yastık, TCDD Taşımacılık A.Ş. tarafından verilmekte olup, kompartımandaki koltuklar istenildiğinde yatak olarak kullanılabilen ve ayrıca kompartımda lavabo, masa ve mini bir buzdolabı da bulunmaktadır (URL 1).

2017 yılının kış aylarında sosyal medya ve özellikle Instagram aracılığı ile Doğu Ekspresi seferleri o bölgenin insanların dışında da tanınmaya başlamıştır. Bu ilginin farkına varan TCDD yönetimi, turizm amaçlı olarak 2019 Mayıs ayından itibaren "Turistik Doğu Ekspresi" adıyla seferlerine başlamış; fakat bu seferler, pandemi nedeniyle bir süre yapılamamıştır. Mart 2020'de durdurulan seferler, 15 Aralık 2021'de tekrardan başlamıştır.

Seyahat yazarlarının seçimiyle, Doğu Ekspresi; Rusya-Trans Sibirya, İsviçre-Glacier Ekspresi, Norveç fiyortları-Flam Ekspresi ile birlikte dünyanın trenle seyahat edilecek ilk beş rotası arasında gösterilmektedir (URL2). Bu rotada seyahat imkânı sağlayan Turistik Doğu Ekspresi, başta üniversiteli gençler olmak üzere, dağcılık gruplarının, fotoğraf sanatçılarının, yürüyüş gruplarının ve seyahat severlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Turistler, yanlarında getirdikleri renkli ışıklar ve diğer görsel nesnelere kompartımanlarını süsleyerek oluşturdukları kompozisyonları sosyal medya üzerinden paylaşmaktadırlar. Bunun yanında Youtube'da da Doğu Ekspresi'ni tanıtan videolar yer almıştır. Bu videolarda Turistik Doğu Ekspresi'nde seyahat eden insanlar deneyimlerini paylaşmış, yolculukla ilgili ipuçları vererek yolculuk öncesi ve sırasında seyahat edenleri nelerin beklediğine dair aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Sosyal medyanın etkisi ile ulusal gazete, dergi ve televizyonlarda Turistik Doğu Ekspresi ile ilgili haberler yer almaya başlamış, ulusal basın ve yayın organları Turistik Doğu Ekspresi seyahatine özel içerikler hazırlamıştır.

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

Tablo 1. Turistik Doğu Ekspresi seferlerinin yıllara göre yolcu sayıları (Kaynak: URL 3)

Yıl	Yolcu Sayısı
2017	319 bin 202
2018	436 bin 755
2019	270 bin 811
2021-22	13 bin 544
2023 (İlk 6 ay)	20 bin 936

Turistik Doğu Ekspresi'nin popüler olduğu yıllarda, yolcu sayılarının da arttığı görülmektedir. 2021-22 yıllarında pandemi sebebiyle 13 bin 544'e düşen yolcu sayısı 2023'ün ilk altı ayında 20 bin 936'ya çıkmıştır. Sosyal medya paylaşımlarıyla ünü artan Doğu Ekspresi'ne olan ilgi, pandemi öncesi dönemde artarak devam etmişti.

Ayrıca Doğu Ekspresi güzergâhı (Ankara-Kars) üzerinde çekilen fotoğrafların yarıştığı "*Tam O An Ulusal Doğu Ekspresi*" isimli fotoğraf yarışması da düzenlenmekte ve bu yarışma kapsamında sergiler açılmaktadır. Turizm şirketleri de Doğu Ekspresi'nin popüler olmasından yola çıkarak içinde bu tren yolculuğunun da yer aldığı turlar düzenlemeye başlamışlardır. Ulusal ve yerel ölçekteki pek çok seyahat acentesi, özellikle kış sezonunda uçakla gidip trenle dönülen ya da trenle gidilip uçakla dönülen seçenekler ile turlar düzenlenmektedirler.

Örnek Tur Programı	
1.Gün	Kars-Fethiye Camii-Kars Kalesi-Namık Kemal Evi-Kanlı Tabya Harp Tarihi Müzesi-Âşık Geleneği-Peynir Müzesi
2. Gün	Çıldır Gölü-Ani Ören Yeri-Kafkas Gecesi
3. Gün	Doğu Ekspresi ile Erzurum Yolculuğu-Yakutiye Medresesi-Taş Han

Tablo 2. Seyahat Acentelerinin gerçekleştirdiği Turistik Doğu Ekspresi Tur programının bir örneği

Kaynak: <https://www.jollytur.com/>

Çok farklı meslekten ve sosyal tabakadan insanın tercih ettiği Turistik Doğu Ekspresi Turları, bölgenin gastronomik çeşitliliğini, tarihini, coğrafi güzellikleri gözler önüne sermesi yanında bölgeyi tanıtmak açısından önemlidir. Bu bağlamda bölgede canlı olarak varlığını devam ettiren Âşıklık geleneği, gelen turistlerin ilgisini çeken kültürel bir zenginlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda; Doğu Ekspresi Turları, kültür endüstrisi bağlamında değerlendirilirken, âşıklık geleneğinin kültür endüstrisinin bir ögesine indirgenerek sunulması üzerinde durulacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

Kültür endüstrisi terimi ilk defa 1947’de Amsterdam’da Theodor Adorno’nun Max Horkheimer’la birlikte yayımladığı “Aydınlanmanın Diyalektiği”nde kullanılmıştır (Adorno, 2003: 76). Bu kavram Adorno ve Horkheimer’a göre; kültür endüstrisinin ürünleri, insanların ekonomik durumlarını ve hayatın verdiği yorgunlukları gölgede bırakacak şekilde tasarlanmış olup, bu ürünler iş veya dinlenme saati ayırımı olmaksızın tüketilmektedir (Adorno, 2014: 56).

Türk kültüründe derin köklere sahip olan âşıklık geleneği, yüzlerce yıllık bir geçmişi içinde barındırarak, sahip olduğu iç dinamikleri koruyarak günümüze ulaşmıştır. Bu gelenek, mahlas alma, bade içme, irticalen şiir söyleme, saz çalma gibi özgün ritüelleri içinde barındırır. Aynı zamanda, usta-çırak ilişkisi ve kalıpları, bir kuşaktan diğerine aktararak canlılığını sürdürmüştür. Bu yapıyla âşıklık geleneği halkbiliminin araştırma alanına girmektedir. Sokolov’a göre folklor geçmişin yankısı olmakla birlikte bugünün güçlü sesidir (Dorson, 2011: 28). Günümüzde, folklor unsurları özellikle Âşıklık Geleneği, sadece otantik değil aynı zamanda oldukça ilgi çekici olduğu için, asıl hedef kitesinin dışında kalan modern turistlere kısa bir bölümü eğlencelik bir meta olarak sunulmaktadır. Bu özel topluluk, Richard Featherstone’un post-turist olarak adlandırdığı, gerçek deneyimlere vakit ayıramayan bir kesimi temsil etmektedir. Çağdaş turizm, post turistleri bir deneyimin içine çekmek ve kısa bir süre içinde en yüksek düzeyde haz almalarını sağlamak amacıyla kurgusal bir simülasyon oluşturarak işlev görmektedir (Featherstone, 2005: 169). Heyecan verici yaşantılar sunmak, otantiklik vurgusu yapmak ve genel olarak kültür endüstrisi olarak adlandırılan içerikleri oluşturmak, folklorizm olarak kabul edilmektedir. "Folklorismus" terimi ilk kez 1962 yılında Hans Moser tarafından Almanya’da kullanılmış olup, ancak daha önce 1930’larda Rus halk bilimcilerinin yazılarında da görülmüştür. Folklore kavramı, bir toplumun üyeleri tarafından doğal ortamında üretilen "gerçek, hakiki" geleneksel uygulamaları ifade ederken, folklorizm terimi toplum dışında sonradan ortaya konulan "sahte, yanıltıcı" (fake-lore) ürünleri tanımlamak için kullanılmıştır (Bars, 2021: 30). Daha önce, birincil ya da orijinal müziksel, maddi ve örfi geleneklerin, ilerleme, teknoloji ve kitle iletişimi etkilemeden çağlar boyunca hiç bozulmadan saf bir şekilde yaşandığına inanılırdı. Ancak, folklorizm bu yeni olgulardan doğmuştur ve modern dünyada ortaya çıkan bu düşünceler, işin içine ilerleme, teknoloji ve kitle iletişimi faktörleri girmeden önceki orijinalliği sorgular hale gelmiştir (Smidchens, 2000: 84-87). Özkul Çobanoğlu’nun tanımına göre, "Modernleşme ile başlayan ve folklor ürünlerini kendi doğal bağlamlarının dışında pazarlanabilirliğe iten turizm hareketine ‘folklorizm’ (folklorism) veya ‘folklorismus’ adı verilmektedir" (Çobanoğlu, 1999: 11).

Çalışmamızın konusu olan âşıklık geleneği, Kars’tan büyük şehirlere yapılan göç öncesi dönem kadar olmasa da bugün varlığını devam ettirmektedir (Kondakçı& Yemen Öçal, 2022: 35). Bu geleneğin düğünlerde, ramazan gecelerinde, festivallerde kendi içinde bir icra bütünlüğü varken, kültür endüstrisinin içine eklenildiği noktada bu bütünlük bir kenara bırakılır. Onun yerine gelenek içinde en canlı, en eğlenceli, en dikkat çekici, en interaktif olan “atışma”, turizm amaçlı yöreye gelen misafirlerin tur programının önemli fasıllarından biri olur. Bu durumu Adorno; “Kültür endüstrisi sanat eserinin özelliğini bilinçli bir biçimde ortadan kaldırırken onu bütünüyle bir mala dönüştürür.” (Adorno, 2003: 76-84) şeklinde özetlemiştir.

Âşık edebiyatı, kendi içinde yüzyıllar ötesinden gelen geleneksel bir yapıya sahiptir. Bu geleneğin kuşaklar arası aktarıcısı olan âşık, usta-çırak ilişkisiyle geleneğin inceliklerini belleğine alan, saz çalan, irticalen şiir söyleyen, atışma yapabilen aynı zamanda da yaşadığı çağın gerçeklerine uyum sağlayabilen kişi olarak tanımlanabilir.

“‘Âşık’ Türk halk edebiyatında aşağı yukarı XVI. yüzyılın başlarından bu yana beliren bir sanatçı tipidir.” (Boratav, 2003: 31). XVI. yüzyıl öncesinde “Orta Asya’dan Anadolu’ya taşınan bu gelenek,

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

öncülü olan Kamlık ile Ozan-baksı geleneğinden ‘rüya ve bâde’ yoluyla geleneğe giriş (initiation ceremonies) rit ve motifleri başta olmak üzere sözlü olmak, kopuzun egemen enstrüman olduğu müzik eşliğinde ve çoğu zaman irticalen icrayı, koşma, koşuk, hece ölçüsü, dörtlük birimi gibi unsurları devralmıştır. Devraldığı bu unsur ve enstrümanları İslam merkezli olarak dini-tasavvufi bir muhtevayla donatarak amacına yönelik olarak kullanagelmiştir.” (Çobanoğlu, 2007: 10). Orta Asya’da “(...) şairliğin yanı sıra hekimlik, sihirbazlık, musikişinaslık, rakkaslık, din adamlığı gibi meslekleri de bünyesinde toplayan ozan-baksı geleneğini oluşturan zümreler, değişen kültürel ve sosyal tercihler doğrultusunda diğer özelliklerinden sıyrılarak sadece saz eşliğinde söylenen ezgili formlarla şairliği yürüten sanatkârlar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu sanatkârlar, ürünlerini, yeni tanıştıkları dinin etkisi altında ve özellikle o dönemlerde Türk topluluklarının yaşam biçimini derinden etkileyen tasavvuf kültürü çerçevesinde yaratmışlardır” (Arı vd. 2018, s. 2). Tarihi süreç içinde çok güçlü âşıklar yetiştiren bu gelenek, günümüze kadar varlığını aralıksız devam ettirmiştir. Kendi içinde sonraki kuşaklara aktarılan güçlü kodları sayesinde günümüze kadar canlı kalmayı başarmıştır. 2019 yılında turistik amaçlarla başlatılan Doğu Ekspresi Turları programına dahil edilen âşıklar; âşıklar kahvesi, restoran veya kafelerde sanatlarını icra etmek suretiyle kendilerine alan açmışlardır. Âşıkların bir turizm faaliyetinin içine eklenmesi, yerli ve yabancı turistlerin -Kars özelinde- yerel unsurların ön plana çıkarıldığı destinasyonlara ilgisini artırmıştır. Âşıkların Doğu Ekspresi Turları kapsamında yaptıkları programlar, hem süre bakımından hem de izleyici kitlesi bakımından âşıklar kahvesinde, düğünlerde ve köy odalarında yapılan icralardan çok farklıdır.

Bulgular ve Tartışma

Doğu Ekspresi Turları, medyanın ilgi alanına girdiği andan itibaren popüler hale gelmiştir. Bu turlara katılanlar tarafından, hem yolculuk esnasında hem de destinasyonun diğer duraklarında çekilen fotoğraf ve videoların sosyal medyada paylaşılması, bu turların popüleritesini yurtiçinde ve yurtdışında artırmıştır.

Tur programı içerisinde doğal güzelliklerin yanında tarihi mekânlar da ziyaret edilmektedir. Bunların dışında turistlere kültürel etkinlik olarak da âşıklık geleneği unsurları sunulmaktadır. Bu icralar, tur şirketlerinin anlaşmalarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu icralar ya bir lokantada ya da âşıklık geleneğinin asıl icra mekânlarından biri olan ve bölgede halen varlığını aktif olarak devam ettiren âşık kahvelerinde yapılmaktadır. Bu tür icralarda, atışma yapılacaksa iki, atışma yapılmayacaksa bir âşık tarafından performans sergilenmektedir. Bu etkinliklerle ilgili olarak, Karakadılar Turizm’in sahibi Gülşah Karakadılar: “Bu tür mekânlarda yapılan icralar belirli bir gün veya haftayı kapsamamaktadır. Restoran, kafe-bar, otel ve organizasyonlarda yapılan icralar, âşıkların tur şirketleriyle, mekân sahipleriyle anlaşmaları kapsamında, istenen herhangi bir gün yapılabilecek niteliktedir. Bu etkinlikler Âşıklar Kültür Evi’nde yapılıyorsa hiçbir ücret talep etmeden bir saatlik randevu oluşturuyorlar” şeklinde açıklamalar yaptıktan sonra, âşıkların ücretlendirilmesi konusunda da: “Ücret talebi yok. Sazlarının sap kısmına bağladıkları ufak iplere bahşiş bırakırsanız mutlu oluyorlar. Eğer bahşiş ufak rakamlar ise, sizi ve tüm grubu güldürecek şekilde atma türküsü ile bunu söyleyiveriyorlar” (KK2). Eğer bu etkinlik bir restoran, bar ya da otelde yapılıyorsa durum farklılaşıyor. Arigato Tour Travel Agency turizm şirketi yetkilisi İsmail Malkoçoğlu: “Ozanlık geleneğinde ücretlendirme mekânın vermiş olduğu ya da anlaşmış olduğumuz fiyatın dışında bahşiş şeklinde misafirlerden tedarik edilir. Sazın sapındaki ipe bahşişler takılıyor, kişinin özel ve bölgeden isteği varsa da bu şekilde dile getirmiş oluyor” (KK3). Her iki durumda da âşık, sanatının sınırlı bir bölümünü icra eder ve bahşiş ya da hem ücrete hem de bahşiş olarak alır. Âşıklar, turizmin yoğun olarak yaşandığı kış aylarında, bazen bir gecede iki, üç hatta dört farklı mekânda icralar sergileme fırsatını bulurlar.

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

Bu seyahatler, Covit-19 salgını sebebiyle yaklaşık bir yıl süreyle yapılamamış, dolayısıyla Turistik Doğu Ekspresi turları çerçevesinde ticari kazanç elde eden yerel halk ve âşıklar, bu durumdan ziyadesi ile etkilenmişlerdir. Bu turların tekrardan başlaması için birtakım girişimlerde bulunulmuş ve bunun için dikkat çekici eylemler yapılmıştır. Bu eylemlerin bir örneği olarak, 20 Ekim 2020'de Âşık Ensar Şahpazoğlu ile Âşık Ayhan Şimşekoğlu, Kars Tren Garı'nda Doğu Ekspresi Seferleri'nin tekrardan başlaması için sazlı sözlü bir eylem gerçekleştirmişlerdir. Bu eylem çeşitli mecralarda haber olmuştur.

Haberde ilk olarak Âşık Ensar Şahpazoğlu basın mensuplarına: “Sonbaharın yaşandığı şu günlerde kar yağmadan iptal edilen tren seferlerinin yeniden başlatılmasını bekliyoruz. İptalle birlikte Kars büyük bir sessizliğe büründü ve bölge ekonomik kayba girdi. Turistik Doğu Ekspresinden sadece Kars'a değil, geçiş noktasındaki Sivas, Erzincan, Erzurum ve Çıldır Gölü'nün bulunduğu Ardahan da yararlanıyordu. Bu nedenle sazımızı alıp tren garına geldik. Burada seferlerin başlatılması için çalıp, söyledik. Umarız buradaki sesimiz Ankara'ya ulaşır” (URL3). Şeklinde açıklama yaptıktan sonra, yanında hazır bulunan Âşık Ayhan Şimşekoğlu ile tren rayları üzerinde atışma yaparlar:

Âşık Ensar Şahpazoğlu:

Turizimin kervanını
Serhat Kars'a bekliyoruz
Yurdumuzun insanını
Serhat Kars'a bekliyoruz

Âşık Ayhan Şimşekoğlu:

Şimşekoğluyum girişsin
Gönül maksuda erişsin
Sesimiz turizm bakanımıza erişsin
Serhat Kars'a bekliyoruz

Âşık Ayhan Şimşekoğlu:

Ayrı kalmasın canımız
Serhat Kars'a bekliyoruz
Sayın Cumhurbaşkanımız
Serhat Kars'a bekliyoruz

Âşık Ensar Şahpazoğlu:

Sazımızı çala çala
Tirenimizi bekliyoruz
Gahi ağlar gâhi güler
Tirenimizi bekliyoruz

Âşık Ensar Şahpazoğlu:

Âşıklar sazını çalsın
Herkes.... alsın
Kars halkının yüzü gülsün
Serhat Kars'a bekliyoruz

Âşık Ayhan Şimşekoğlu:

Şimşekoğluyum yönelsin
Derdi figanım dinelsin
Serhat Karsımız şenelsin
Tirenimizi bekliyoruz

(Kaynak: URL3)

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

Âşıklar, cumhurbaşkanından kültür bakanına beklentilerini dile getirir. Daha sonra Âşık Ayhan Şimşekoğlu ise gazetecilere şu açıklamayı yapar: “Çok sessizlik ve sükûnet var. Efendim biz bu turizme alıştık. Buradan devlet erkânımıza başta cumhurbaşkanımız olmak şartıyla sesleniyoruz. Bakanlarımıza da yine bize aynı turizm ortamına, turizmle bizim kültürümüzü Karsımızı buluşturmak kavuşturmak dileğiyle buradayız. Hepsine saygılarımızı selamlarımızı sunuyoruz. İnşallah yakın bir dönemde Serhat Karsımıza alıştırdıkları şekilde Doğu Ekspresi dolu dolu turistleri bekliyoruz” (URL3).

Âşıklar, bu turistik organizasyonun içine sınırlı bir şekilde dâhil olsalar da onlar, geçmişin şaşalı günlerinin ardından kaybettikleri popülaritelerini yeniden bu mekânlarda bulma arayışındadırlar. Doğu Ekspresi Turları kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler, âşıkların daralan iş hacimlerine yeni bir alan açması bakımından önemlidir. Dolayısıyla hem geleneği geniş kitlelere duyurma hem de maddi kazanç elde etme kaygısı, âşıkların bu turların başlaması için ön sıralarda yer almalarına sebep olmuştur.

Gelenek içinde saygın bir yere sahip olan âşık, sazı eline alıp dinleyicisinin önüne çıktığında o mekânın tek hâkimidir. Saatlerce süren etkinliklerin akışını belirleyen, dinleyicilerini coşturan, kahkahaya boğan, hüzünlendiren âşığın kendisidir. Dinleyici de yapılan icranın kıymetinin farkındadır ve ona saygı gösterir. Âşık kahvelerinde ve düğünlerde icra bu şekildeyken, kültür endüstrisinin bir parçası olarak turistik bir programın içinde yarım saat ya da bir saate¹ sıkıştırılan icrada âşığın dinleyici üzerindeki mutlak etkisi ve dinleyici ile olan etkileşimi geleneğin asıl formundan uzaktır.

Nitekim Bahadır Demircan’ın aktardığı: “Biz, tur şirketi ile gidenler oraya heyecanla gittik neler olacak diye, âşıklar geldi. Kendilerini tanıttılar. Yan masada sadece yemek yemeye gelen âşıkların gösterilerine hiç saygı göstermeyen, konuşmalara saygı göstermeyen yüksek sesle konuşan, âşıkların konuşmalarını bastıran bir aile vardı. Onun üzerine âşıklardan biri döndü, âşıklığını konuşarak inceden inceden laf giydirdi. Çok bozuldular. Onlar biraz da kendilerini yukardan gören tiplerdi. İçlerinden biri gidip patronla konuştu, içerde kaldı biraz. Sonra geldi, yemeklerini yediler ama surat bir karıştı. O sırada âşıklar işlerini bitirdiler ve gittiler.” (KK1) Bu olay, yeni ortamın getirdiği dezavantajlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Turistik Doğu Ekspresi Turları, yerli ve yabancı turistler tarafından yoğun şekilde talep edilen bir güzergâh. Biletler satışa çıktıktan kısa bir süre sonra tükenmektedir. Bu turlarla ilgili tur şirketi sahipleri: “Bugün Doğu Ekspresi turları 6-8 bin lira arasında değişiyor. Bu tura katılmak isteyenler uzun bir yaz sezonunu geride bıraktıkları için bir anda bir vagonun 15 gün içinde dolduğu da oluyor. Ya da bakmışsınız turun çıkmasına 15 gün var bir vagon hala yarı kapasite. Bu durum hiç belli

¹ 10 Ekim 2022 tarihli görüşmede Bahadır Demircan Turistik Doğu Ekspresi Turları kapsamında Kars’ta âşıkların katıldığı programı şöyle anlattı: “Âşıkların programında yemek yoktu sadece çay ve meyve ikramı vardı. Âşıklar geldiler, kendilerini tanıttılar. Kaç yıldır bu işi yaptıklarını âşıklık geleneğinin ne olduğunu anlatıp kısa bir bilgi verdikten sonra giriş yaptılar. Atışma işi sonraya bırakıldı. Birer ikişer parça söylediler sonra atıştılar. Ondan sonra gelen misafirlerin nereden geldiklerini sorduktan sonra Kocaeli’den gelmiş, Ankara’dan gelmiş hoş gelmiş dedikten sonra biraz şakalaştıktan sonra gösterileri bitti. Bütün bu yaptıkları 15 en fazla 20 dakika sürdü, çok uzun bir program yapmadılar. Sonra halkoyunları gösterisi başladı. Burası bir lokanta ama bu tür etkinliklerinin de yapıldığı tur şirketlerinin de önceden anlaştığı bir yer” (KK1).; Gülşah Karakadılar ile 2 Ekim 2022’de yapılan görüşmede programı: “Eğlenceli ve bol kahkahalı geçen bu bir saatin nasıl bittiğini anlamadık” (KK2) diyerek anlattı.; İsmail Malkoç 2 Ekim 2022 tarihli görüşmede: “Anlaştığımız mekâna göre değişiyor ziyaret ettiğimiz mekâna göre değişiyor Kafkas gecesinde performans olarak bunları dâhil ettiğimiz sürede yarım saat, kırk beş dakika sürüyor kahvehaneyi ziyaret ettiğimizde bir saati geçmiş oluyor. Kapalı mekânlarda devam ettiğimiz için bu süre yarım saat bir saat arası değişiyor” (KK3) şeklinde bilgiler verdi.

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

olmuyor.” (KK2); “Fiyat olarak geçen seneye baktığımızda ekonomik durumun bu konuya çok büyük olumsuz katkısı oldu çok büyük rakamlara çıkabiliyor maalesef. Kendi yapmış olduğum tur nakit satış bedeli 7600 TL toplamda 4 gece 5 gün süren bir program ancak buna rağmen ilan eder etmez çok hızlı şekilde satış yapıyoruz.” (KK3) şeklinde açıklama yaparak aslında bu turlara katılmanın ciddi bir maliyeti olduğunu da belirtiyorlar. Bu turların vadettiği doğal güzellikler, tarih-turistik ve bölgenin geleneksel unsurları, ücretlerin yüksekliğine rağmen bu turlara katılma isteğini ortadan kaldırmıyor.

SONUÇ

Sonuç olarak, Turistik Doğu Ekspresi Turları, gün geçtikçe etki alanı daralan âşıklık geleneğine yeni bir alan açması açısından önemli bir turizm faaliyetidir. Bu turlara katılan turistler, âşıklık geleneğinin doğal izleyici kitlesi değildir. Netice olarak turistlere hizmet eden kültür endüstrisi, geleneğin arkasını, önünü, geçmişini, geleceğini, o sanatı icra edenlerin kıymeti ve büyüklüğü ile ilgilenmez. Orada yapılan icra, bir metadır ve asıl işlevi, bağlamından kopararak tüketir. Bu yapılırken de sınırlı olsa da âşıklık geleneğinin bir kısmı turistlere aktarılır. Dolayısıyla geleneğin inceliklerini, özelliklerini bilmeyen bir kitleyle buluşmaları sınırlı da olsa bu kitlenin gelenekten haberdar olmalarını sağlaması açısından önemlidir.

Gelecekte de âşıklık geleneği, bu tür organizasyonların içinde kendine yer bulacaktır. Fakat bu etkinlikler âşıkların atışmalarına indirgenmiş bir etkinlik olmaktan da çıkarılmalıdır. Yoksa âşıklık geleneği, turistik faaliyetler içinde derinliği ve kökleri olmayan bir gösteriden öteye gitmeyecektir.

KAYNAKLAR

Adorno, Theodor (2003), “Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken”, *Cogito*, 36, s. 76-84.

Adorno, Theodor & Horkheimer, Max (2014), *Aydınlanmanın Diyalektiği*, İstanbul, Kabalcı Yayınları

Arı, Bülent, Türkan, H. Kürşat, Kan, Ayşe Çelik (2018) *Âşık Eyyubi (Kemal Çopuroğlu’ndan Alınan Şiirlerle)*, İskenderun, Color Ofset ve Matbaacılık.

Bars, M. E. (2021). Folklorizm, Fakelore, İcat Edilmiş Gelenek ve Reklam. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 8 (1) , 27-50.

Boratav, Pertev Naili (2003), *Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Koç Kitaplığı.

Çelik, Ş. Abdurrahman(2011) *Kültür Endüstrisi Üç Yanlış Bir Doğru*, İstanbul, Literatür Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (1999). “Halkbilimi Açısından Gelenek, Turizm ve İcad Edilmiş Gelenek Bağlamında Ayvalık Şeytan Sofrası Örneği”. *Millî Folklor*, 43, 7-12.

Çobanoğlu, Özkul, (2007) *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*, İstanbul, 3F Yayınları.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 7, Issue 3, 2023, 558-566

Turistik Doğu Ekspresi Turları Kapsamında Kars Âşıklık Geleneği Unsurlarının Kültür Endüstrisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Deniz GÜÇLÜ, Fatih KIRAN

Dorson, Richard M. (2011). *Günümüz Folklor Kuramları*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık

Ekici, M., Fedakar, P., “Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu”, *Millî Folklor*, 2014, Yıl 26, Sayı 101. s. 40-50.

Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı.

Kondakçı M. & Yemen Öcal A. (2022). Kars’tan Batı’ya Doğru Yaşanan İç Göçler Üzerine Bir Araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 31(4), 35 - 66.

Kulak, Önder (2017) Theodor Adorno: Kültür Endüstrisinin Kıskaçında Kültür, İstanbul, İthaki Yayınları.

Smidchens, G. (2000), “Folklorizmi Yeniden Değerlendirmek”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 6, Sayı: 24, Sayfa: 81-100

Elektronik Kaynaklar

URL1: <https://www.tcdd.gov.tr/> (Erişim tarihi 10.06.2023)

URL 2: <https://blog.obilet.com/dunyanin-en-etkileyici-tren-yolculuklari/>
(Erişim Tarihi:10.10.2022)

URL 3: https://www.youtube.com/watch?v=NXXqm_rTnRg (Erişim Tarihi 11.10.2022)